proLékaře.cz | 23.11.2026

Diabetes mellitus – poznatky antickej medicíny

Bc. Andrea Bukovská

Diabetologické edukačné centrum I. internej kliniky, Jesseniova LF UK a Nemocničná lekáreň UN Martin

Okolo roku 300 p. n. l. poznal pankreas aj grécky astronóm, filozof a matematik Eudemos z Rhodu, ale vôbec nepoznal jeho funkciu.

Podrobný popis cukrovky a metódy jej vtedajšej liečby popísal v 1. storočí n.l. rímsky encyklopedista, vzdelanec a pravdepodobne aj lekár **Aurelius Cornelius Celsus**, ktorý napísal mnohozväzkovú encyklopédiu Historia naturalis. Zaoberala sa filozofiou, lekárstvom, poľnohospodárstvom, právom, rétorikou a vojenstvom. Osem zväzkov venoval lekárstvu, ktoré ako lekárska encyklopédia nazvaná **De Medicina** prvýkrát vyšla v tlači už v roku 1478. Aurelius Cornelius Celsus nepoužil v encyklopédii termín diabetes, ale pomerne podrobne s typickou eleganciou štýlu a výrazovou vybrúsenosťou popísal nielen príznaky cukrovky, ale aj možnosti liečby. Vo štvrtom zväzku zdôraznil, že ak je močenie bezbolestné a presahuje množstvo vypitej tekutiny, tak pacient chudne. Na liečbu odporúčal intenzívne cvičenie, masáže v teple na slnku alebo pri ohni a iba zriedkavo a krátky čas pobyt v kúpeli. V prípade, že moč zhustne, odporúčal zintenzívniť cvičenie, masáže, predĺžiť pobyt v kúpeli a neužívať diuretiká. Za významné považoval znížiť príjem potravy a vôbec nesladiť. Všeobecne neodporúčal piť akékoľvek nápoje a v prípade veľkého smädu povoľoval v lete studené nápoje a v zime vlažné nápoje. Na vyprázdnenie čriev odporúčal klystír alebo mlieko. Za hlavnú metódu liečby pokladal intenzívne cvičenie a vhodnú diétu. Všetky uvedené príznaky a metódy liečby dokladujú, že pacienti mali cukrovku.

Vrstovník Aurelia Cornelia Celsusa, grécky botanik a farmaceut **Pedanius Dioscorides** preslávila päťzväzková kniha **De Materia Medica**. Právom ju možno označovať ako prekurzor moderných liekopisov a jeden z najvýznamnejších herbárov v histórii, ktorý sa používal až do roku 1600. Pedanius Dioscorides tiež nepoužíval termín diabetes, ale podrobný popis príznakov cukrovky v zmysle nadmerného močenia. V štyridsiatej tretej kapitole štvrtého zväzku odporúčal koreninu fénix na zadržanie moču alebo zastavenie nadmerného močenia. Popisovaná korenina fénix nebola nikdy presne identifikovaná, ale pravdepodobne išlo o trávu z čeľade lipnicovitých a krmivo pre dobytok, mätonoh trváci (Lolium perenne), ktorý sa dodnes používa v Maroku na liečbu močovej inkontinencie.

Strašnú chorobu, pri ktorej pacient veľa pije, často močí, je chudý, unavený, vracia, svaly sa mu rozpúšťajú do moču, sadajú na neho muchy a osy, lebo cítia sladkú vôňu až nakoniec zomiera, výstižne popísal až Hippokratov nasledovník, grécky lekár **Aretaeus z Kappadócie**. V 2. storočí študoval medicínu na gréckom ostrove Kos a neskôr žil v egyptskej Alexandrii. V dvoch dvojzväzkových knihách **De curatione acutorum morborum** a **De curatione diuturnorum morborum**, v ktorých obdivoval egyptskú medicínu a veľké vedomosti egyptských lekárov z anatómie, ktoré získali pri balzamovaní a verejných pitvách, popísal chorobu diabetes. Nazval ju *diabētēs* (διαβήτης) podľa gréckeho slova *diabainō* (διαβαίνω), pretekať cez niečo, akoby cez sifón tak, ako už pred ním egyptskí lekári Apollonius z Memphis a Demetrios z Apamea. Aretaeus z Kapadócie tvrdil, že príčina veľkého smädu je v žalúdku a zmeny v obličkách a v močovom mechúre považoval len za sprievodné prejavy choroby. Na zmiernenie smädu odporúčal spoľahlivé preháňadlá a teplé obklady na oblasť žalúdka. Veľký význam prikladal aj prísnej diéte až hladovke, pri ktorej sa pacientovi dávalo jesť len toľko, aby nezomrel od hladu.

Prísnu diétnu liečbu cukrovky odporúčal aj grécky lekár **Rufus z Efezu**, ktorý porovnával cukrovku s úplavicou. Pre cukrovku navrhol pomenovanie *leiouria* (λειουρία).

Literatúra

1. Mokáň M, Martinka E, Galajda P et al. Diabetes mellitus a vybrané metabolické ochorenia. Turany: P+M 2008. ISBN 978-80-969713-9-8.

2. Savona-Ventura C, Mogensen CE. History of Diabetes Mellitus. Issy-les-Moulineaux Cedex: Elsevier Masson 2009. ISBN 978-22-947-0990-6.

3. Švejnoha J. Vítězové nad cukrovkou. Semily: GEUM 1998. ISBN 80-86256-00-6.

Bc. Andrea Bukovská

Doručené do redakcie 4. septembra 2012